

SOUHRNNÁ RECENZE PUBLIKACÍ NORY GAVENDOVÉ

V roce 2021 byly vydány dvě monografie Nory Gavendové. V době společného vzdělávání je laická i odborná veřejnost hladová po hmatatelné formě podpůrných opatření ve vzdělávání v tak specifické oblasti jako je křehká psychika dnešní mladé generace. Zasvěcený čtenář jistě očekává od autorky něco více než jen odbornou monografii. Poptává návod k těm, kteří se potýkají s řadou psychických problémů od ADHD, úzkostných poruch, poruch chování, závislostí, poruch příjmu potravy nebo sklony k sebepoškozování. Poslední zmiňovaná problematika nyní zaznívá z médií jako fenomén, jenž je dáván do souvislosti s pandemickou situací. Teprve čas a výzkum ukáže, zda zde existuje přímá souvislost.

KOGNITIVNĚ-BEHAVIORÁLNÍ PŘÍSTUPY V PRAXI PEDAGOGA

Autor: Gavendová Nora

Praha: Grada, 2021, 96 s. ISBN 978-80-271-2501-2

Ponechme spekulaci a zaměřme se na formální stránku publikací. Obě publikace jsou vydány nakladatelstvím Grada, od toho se odvíjí grafický design přebalu. První publikace Kognitivně-behaviorální přístupy v praxi pedagoga cílí na pedagogy. Obrázky jsou v publikaci ojedinělé, některé plní jen ilustrativní funkci. Převažují názorná schémata, např. bludný kruh nebo sopka. Kniha nepřináší manuál, jak pracovat s žákem s konkrétní psychiatrickou diagnózou. To by bylo ne-reálné. Neodradí učitele s averzí k metodikám aj. pedagogické dokumentaci. 96 stran je koncipováno pro praxi. Opírá se o minimum teorie, vymezuje pouze základ kognitivně-behaviorální terapie (dále jen KBT). Neklade

si ambice na studijní oporu. Vychází z předpokladu, že ne každý pedagog má povědomí o možnostech využití prvků KBT v praxi. Autorka volí odborně populární formu pro předávání svého know-how. Pedagog může namítnout, že není psychoterapeutem a nemá výcvik. Autorka však pouze ukazuje drobné nuance mezi základními rysy KBT a výchovně-vzdělávacími přístupy dle trendu společného vzdělávání. Pokouší se názorně nastínit způsob myšlení a jednání dětí, které jsou v tzv. bludném kruhu. Ten zmiňuje také Kamarádová a Praško (2012, p. 174) v souvislosti se spouštěči panické poruchy.

Zdravé tělo a mysl jsou neoddělitelná symbióza. Ve školské praxi jsou z bludného kruhu rušivé dvě modalita – emoce a chování. V pozadí jsou jejich spouštěče. Autorka akcentuje potřebu porozumět jednotlivým modalitám bludného kruhu. Dotýká se funkční analýzy chování (dále jen FACH), která je doporučována pro práci s dotčenou skupinou ze strany České školní inspekce (dále jen ČŠI), která ji doporučuje v metodice pro výskyt náročného chování a jeho řešení jako jeden z efektivních diagnosticko-intervenčních nástrojů ve školských zařízeních (2021, p. 34). Bludný kruh i FACH mají mnoho společného, což je pochopitelné, pokud staví na základech KBT. Právě schopnost učitele popsat spouštěcí mechanismus problémového chování, volit vhodné nástroje intervence, jsou přínosnější než jen výčet problémového chování bez porozumění jeho příčinám souvislostem. Autorka varuje etiketizaci rodičů nebo již tak stigmatizovaného žáka. „*Vyjadřovat se přísluší učiteli pouze k chování, nikoliv osobnosti žáka,*“ upozorňuje Gavendová (2021, p. 48). Schopnost převádět emoce a prožité křivdy učitele tzv. „do rozumu“ dle (Pavlovského, 2021), přemýšlet nad modalitami bludného kruhu, nabízí základ efektivní intervence. Ta cílí na ovlivnění tělesných příznaků, tedy i řízené dýchání a zjevného chování. Společné vzdělávání bohužel přináší značnou diverzitu osobnostní reaktivity na vnější sociální podněty ve výchově a vzdělávání (Paulík, 2017, p. 27). Škoda, že autorka ve 2. kapitole nevěnuje více prostoru konkrétním preventivním opatřením problémového chování ve třídě. Velmi zajímavá je její metafora sopky, která poskytuje názorné schéma vývoje emočního prožívání žáka. Je potřeba ocenit, že nevěnuje pozornost pouze jednotlivci, ale i skupině/třídě např. v případě metody plastových víček nebo vysoké hory. V těchto případech se jedná spíše o hodnotící motivační program, období žetonového systému. Metafora semaforu jako intervenční metoda, je již plošně využívána ve školách také jako hodnotící a sebehodnotící systém.

3. kapitola okrajově zmiňuje kognitivně-behaviorální metody vhodné pro školní speciální pedagogu a psychology. Zde se nabízí potenciál pro rozšířené vydání publikace. Je žádoucí vyzdvihnout 4. kapitolu. Ta se zabývá adekvátními způsoby komunikace mezi žákem a učitelem, jež může být mnohdy spouštěčem nežádoucích projevů chování. Specifiky pedagogické komunikace se zabývá i Pavlovský (2021) ve svých komunikačních kvadrantech, inspirovan Langmeierovým komunikačním schématem. Autorka nabízí jakési desatero doporučení, jak komunikovat efektivněji. To učitelé vítají. Toto desatero se dotýká i komunikace s dospělými, které by mohlo posílit komunikační kompetence učitele ve spojení s Čapkovou čtyřfázovou posloupností rozhovorů a jeho tzv. dopadovými polštářky (Čapek, 2013, p. 145).

5. kapitola na pouhých třech stranách jen velmi okrajově nastiňuje možnosti a limity spolupráce rodičů tzv. integrovaných žáků. Autorka kulantně používá výraz rodič výchovně insuficientní, což z praktického hlediska zahrnuje celou škálu rodičů. 6. kapitola otevírá výběrově prostor pro uplatnění přístupů k žákům např. s úzkostností a ADHD. Možná by zde byl v budoucnu i prostor pro problematiku poruch příjmu potravy nebo sebepoškozování a problematiku poruch sexuální preference, která nyní zaznívá z praxe. Publikaci uzavírá 7. kapitola, která apeluje na význam multidisciplinární spolupráce. Zde je zbytečné cokoliv dodávat. Je potřeba recipročně profitovat z nejnovějších vědeckých poznatků, načež předpokladem multioborové spolupráce je akceptace dítěte, respekt k limitům vlastních kompetencí a zejména, jak uvádí Gavendová (2021, p. 91): *„Pro všechny zúčastněné společně platí, že žádný terapeutický, výchovný nebo komunikační nástroj nebude dlouhodobě účinný, pokud bude dospělým aplikován bez lásky... nebude mít ke svěřenému dítěti pozitivní vztah.“*

DIALOGY ZE ŽIVOTA DĚTÍ S PSYCHICKÝMI PROBLÉMY

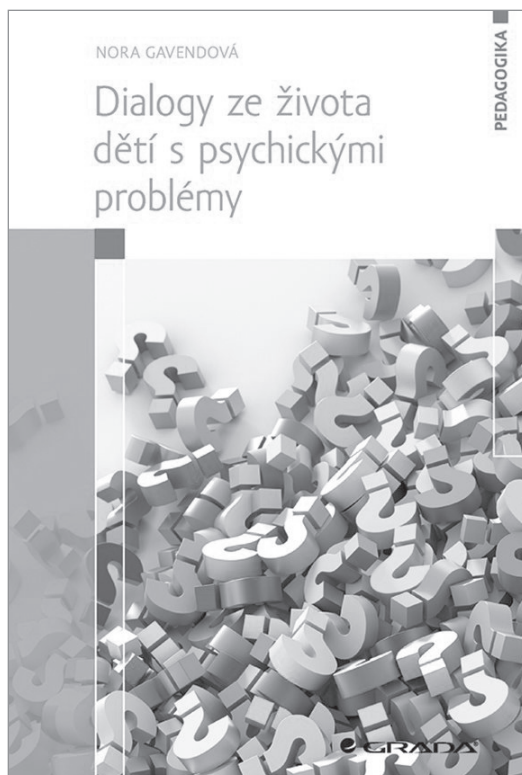
Autor: Gavendová Nora

Praha: Grada, 2021, 120 s. ISBN 978-80-271-3241-6

Tato publikace zasvěcenému již v 1. kapitole přináší obdobný koncept jako u Oaklander Trinácté komnaty dětské duše. Dvacet variabilních dialogů přináší jedinečnou formu vhledu do mnohdy specifického – osobitého způsobu komunikace mezi aktéry. Výšece rozhovorů navozují atmosféru rodinného zázemí, interakci rodič, dítě, učitel, ale i vztah mezi klientem a terapeutem. Tyto dialogy poskytují svou autentickou široký rozptyl problémových situací a každý z dialogů je uzavřen tématy k zamyšlení. Ta lze pojímat jako reflexivní, či introspektivní prvek edukační reality. Cíleně tak může přimět čtenáře k vlastní retrospektivě podobných situací, do kterých se mohl dostat v roli dítěte, učitele nebo rodiče.

2. kapitolu autorka nazývá populárně odbornou částí, tu věnuje rodičům, kteří se zamýšlejí nad volbou svých výchovných postupů. Podle autorky narůstá počet rodičů s potřebou sebevzdělávání v oblasti rodičovství. Dnešní doba je charakteristická rodičovským tápáním odrážejícím se od polarity názorů na výchovu. Vrátime-li se k podstatě 2. kapitoly, ta sebereflexivně nabádá k zamyšlení nad vlastní typologií rodiče. Opětovně jako předchozí publikace se dotýká forem komunikace, nálepkování i potřeb dítěte. Čtenář 1. publikace může v této kapitole narazit na redundance pojmů souvisejících s KBT, to však není na škodu věci samé.

Další část knihy zabírají pracovní listy. Poněkud zde absentuje nástin jejich využití, komu primárně mají být určeny a zda jsou využitelné u dětí nebo dospělých. Po letném prolistování by čtenář učitel očekával, že tyto pracovní listy budou využitelné i ve škol-

ské praxi, navíc u dětí. Až na konci knihy lze nalézt ukázkou práce na příkladu kazuistiky učitelky/matky Vandy. Jestliže sama kniha v názvu slibuje dialogy ze života dětí s psychickými problémy, nabízí se otázka: „Jsou tyto pracovní listy využitelné pro práci s dětmi? Proč není ukázkou práce s takovými pracovními listy názorněji přiblížena na příkladu dítěte nebo adolescenta?“ Po bližší analýze obsahu těchto listů, v ukázce práce na str. 82 je konkrétní využití pracovních listů ve zmiňované kazuistice klientky Vandy, která sama je rodič i pedagog. Co těmto listům nelze upřít, je celkový přínos pro posílení rodičovské/pedagogické introspekce, sebereflexe vlastních reakcí. Napsaná myšlenka získává jasnější sebeobraz. Může tak nabízet odstup od emočně vypjatých situací. Takové situace přináší v rodině i ve škole každodenní střet s projevy psychických problémů dítěte. V úvodu autorka sice předjímá, komu je publikace určena – rodičům, kteří berou výchovu vážně, ale takovým rodičem může být i učitel, proto snad pro ukázkou práce s pracovními listy volí učitelku – matku dvou dětí. Autorka kapitolu věnuje rodičům velmi motivovaným – přemýšlivým nad svými výchovnými postupy/snahami. Lze potvrdit, že obě publikace Gavendové mají potenciál z hlediska přímé pedagogické práce s jedinci se speciálními vzdělávacími potřebami. Dítě, které má psychické problémy, je zkouškou rodičovského/učitelského umu. Nelze dosáhnout plné fyzické a zejména i psychické pohody u dítěte/žáka, pokud sám rodič/učitel není zcela v kondici. Proto lze doporučit zejména druhou publikaci Nory Gavendové jako doplňující literaturu pro budoucí i současné učitele/rodiče. Pracovní listy lze zařadit k technikám osobnostního rozvoje a snad i základu duševní hygieny učitele a jako třetíčku na pomyslném dortu doplnit o seznámením se s teorií šestistěnu Maxe Kašparů (Kašparů in Švamberk Šauerová, 2018, p. 122).

Zdroje

ČAPEK, R. *Učitel a rodič: spolupráce, třídní schůzka, komunikace*. Praha, Česko: Grada, 2013.

GAVENDOVÁ, N. *Kognitivně-behaviorální přístupy v praxi pedagoga*. Praha, Česko: Grada, 2021.

GAVENDOVÁ, N. *Dialogy ze života dětí s psychickými problémy*. Praha, Česko: Grada, 2021.

OAKLANDER, V. *Třinácté komnaty dětské duše: tvořivá psychoterapie v duchu gestalt terapie*. Praha, Česko: Portál, 2020.

PAULÍK, K. *Psychologie lidské odolnosti. 2., přepracované a doplněné vydání*. Praha, Česko, Grada, 2017.

PAVLOVSKÝ, R. *Komunikační kvadranty pro pedagogy a rodiče: manuál pro účastníky vzdělávacích programů Výchovné přístupy k žákům a dospívajícím s rizikovým chováním*. Ostrava: Česko: Roman Pavlovský, 2021.

KAMARÁDOVÁ, D. a PRAŠKO, J. Kognitivně behaviorální terapie panické poruchy ve skupině. *Psychiatrie pro praxi*. 2012, roč. 13, č. 4, s. 174–181. Dostupné z: <https://www.psychiatriepropraxi.cz/magno/psy/2012/mn4.php>.

ŠVAMBERK ŠAUEROVÁ, M. *Techniky osobnostního rozvoje a duševní hygieny učitele*. Praha, Česko: Grada, 2018.

Kontakt

Mgr. et Mgr. Andrea Silberová
Ústav speciální pedagogiky
Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě
Bezručovo nám. 885/14, 746 01 Opava
andrea.silberovafvp.slu.cz